

1 - OSMANLI İMPARATORLUĞU DEVRESİNDE ASKERLİK ADLİYESİ VE ASKERİ TEMYİZ MAHKEMESİ: .¹

Osmanlı Devleti ilk kuruluşundan beri ülke toprakları üzerinde İslam hukukunun uygulanmasını bir ilke olarak kabul etmiştir. Ülke içinde yargı yetkisi padişaha aitti. Fatih Sultan Mehmet devrine kadar padişahların Divanihümayun'da yargı yetkisini bizzat kendileri kullanmışlardır. Daha sora bu yetki, vekaleten Veziriazamın başkanlığında toplanan Divanihümayun'a aitti. Zamanla padişahların yargı yetkisini, kadı-asker ve kadılar, vekil sıfatıyla kullandılar. En sonunda da bu şahısların yerine hey'etler, meclisler, divanlar ve nihayet mahkemeler geçti.

Genel yargı yanında yer alan askeri yargı teşkilatı, ORHAN GAZİ zamanında daimi ordunun kurulmasıyla başlamıştır. Onradan çeşitli safhalar geçire, geçire bugünkü gelişmiş şekle kavuşmuştur.

Osmanlı Ordusu Yeniçerilik devrinde iken suç işleyen her ordu mensubu, Yeniçeri Anayasası sayılan "Kanunnamei Yeniçeriyân" gereğince mutlaka Ocakta ve kendi üstleri tarafından cezalandırılırdı. Yeniçeriağasının başkanlığında toplanan ve bütün askerlik işleriyle meşgul olan "Ağa Divanı" ordu disiplinine ilişkin davalarla, ordu mensupları arasındaki davalara bakmak yetkisine sahipti. Bu kuruluş, yeniçerilerin kaldırılmasına kadar devam etmiştir.

Yeniçerilerin lağvından sonra kurulan yeni ordunun teşkilat, eğitim, teftiş, terfi vesair işlerini düzenleyen temel nitelikte bazı kanun ve nizamnameler (Düstur-u askeri) yayınlandı. Bu arada askeri adaleti ilgilendiren şu dört önemli kanun yürürlüğe konuldu:

1 - "**Kanunnamei Asakir-i Mansueriye Muhammediye**"; 1837 (1253) yılında yayınlanmıştır. Bu zamanına göre güzel bir Ordu Dahili Hizmet Kanunu olup 347:369 ncu maddeleri "te'dibat" başlığı altında, ordu mensuplarının disiplin cezalarından bahseder, birlik komutanları tarafından tayin onulan cezalardır.

2 - "**Kanunnamei Ceza-yi Askeriye**": Bu da 1837 (1253) tarihinde ve memleketimizde ilk defa Ceza ve Muhakeme Usûlü Kanunu olarak yayınlanmıştır. Birinci ve ikinci maddelerinde suçların kanuniliği prensibi üzerinde ısrarla durur. Duruşmaların aleniliği esasını kabul eder. Sanığa müdafî bulundurmak ve davasını nakletmek hakkını tanır.

Bu kanun; askerlerin görevlerinden dolayı işledikleri suçları görmek üzere iki türlü mahkeme oluşturmakta idi. Birinci mahkeme daimi ve geçici özellikte "divanıharbi"ler, ikincisi de "divan-ı teccessüs"dür. "Divanıharbi"ler, bir alay başkanlığında 6 kişiden oluşmaktadır. "Divan-ı teccessüs" ise ikinci deuce de bir tetkik mercii ve bir çeşit istinaf mahkemesidir. Bu mahkemeler bir general başkanlığında 4 kişiden oluşmaktadır.

¹ Bu yazı, "Askeri Temyiz Mahkemesi Tarihçesi", KKK.Yayımları, E.U. Basımevi, Ankara 1956, s. 6 vd 'den naklen alınmıştır.

3 - **“Dar-1 Şuray-1 Askeri Nizamnamesi”**: 1837 (1253) tarihinde yayınlanmıştır. Bu nizamname ile Dar-1 Şuray-1 Askeri kurulmuştur. Bu şura bütün askeri mevzuat (mesalih-i askeriye) mercii olarak kabul edilmiş ve askeri kanun nizamnameleri düzenlemekle görevli kılınmıştır. Dar-1 Şuray-1 Askeri, bütün askeriyeyle ilgilendiren hususların merkez karar organı idi. Üç Daireden ibaretti. Dairelerden birisi Nizam Dairesi idi. Bir korgeneral başkanlığında 1 müftü, 2 General, 2 Albay ve 1 muamele memurundan oluşmakta idi. Bu daire, mükafat ve mücazat-ı kanuniyenin tahdit ve hükmü ile de yükümlü idi. Nizam dairesinin yargısal olan bu görevi nizamnamesinde “Muhakemeleri Orduda görülüp hükm ve tayin-i cezaları padişah veya seraskerin emrine mütevakkıf olan mücazat-ı şediyeyle tayin eylemek ve kanunun tayin ettiği derecede büyük davaları bizzat görmek” olarak zikredilmişti.

4 - **Teftiş-i Ahval-i Askeriye Talimatnamesi**: Yayın tarihi bilinmemektedir. Kuvvetli ihtimalle Tanzimat-ı Hayriyeyi (1839) müteakip yayınlandığı düşünülmektedir. Bu talimatname; Ordunun her türlü halini tahkik ve teftiş için en büyük rütbede bir müfettişin hareketini amirdir. Müfettişin yapacağı teftişler talimatnamede 7 maddede toplanmıştı. Bunların biri de ; “Efrad-ı askeriyeden birgüna dava ve şikayetleri olup da müfettiş nezdine çıkmak isteyenleri kabul ederek dava ve şikayetleri her ne ise dinleyerek kanunlara göre müsbet bir neticeye bağlamaktan (çözme) ibaretti. Bunun için; **“Zabitan ve neferat-ı askeriyeden hafif ve şiddetli cezayı müstelzim veya tardı mucip cünha ve kabahatte bulunanların muhakemelerinin hakimiyet üzere yapılıp yapılmadığını, bir haksızlığın olup olmadığını, divanıharp mazbatalarını ve kayıtlarını ve bu kimseleri bizzat çağırıp tetkik ve teftiş ederek bir haksızlık görürse keyfiyeti Ordu Müşirine veya Seraskere arz etmek, ceza görenlerden şikayetçi olanların başka bir mecliste - eski mahkeme azaları olmamak olanların başka bir mecliste- eski mahkeme üyeleri olmamak üzere davalarını, yeniden gördürmek, mağdur şikayetçi haksız çıkarsa cezasını teşdit ettirmek, mağduriyeti ortaya çıkarsa garaz ve himaye mi karışmış, yoksa bir takdir hatasından mı olmuştur, eski üyeleri teker, teker nezdine çağırarak gerçeği öğrenmek ve sonucu Ordu Müşirine ve Seraskerliğe arz etmek”** idi. Buna göre, bu yetkileri bizzat kullanan müfettişin, özel bir tahkik ve tetkik usulü ile resen icra-yı kazaya hakkı vardı.

İşte yukarıda açıklanan bu 4 yargılama kanunu ve teşkilat, yeniçeriliğin ortadan kaldırılmasından sonra kurulan Osmanlı Ordusunun askeri adalet teşkilatının temel unsurlarını meydana getirmekteydiler.

1869 (1286) tarihinde “Askeri Ceza Kanunnamei Hümayunu” kabul edildi. Bu kanun 1857 tarihli Fransız Askeri Ceza Kanunundan alındı. Duruşmaların açıklığını, dava hakkını ve kanun tyollarına başvurmayı (temyiz hakkını) kaldırmakta idi. Bu Ceza Kanununa göre; mücazat-ı tekdiriyeyle gerektiren kabahat cezaları için suçlu “divanıharb”e verilmeksizin disiplin cezası görürdü.

Binbaşı ve daha üst rütbedekilerin mücazat-ı te'dibiyeyi gerektiren suçları Divanıharbe verilir ve karar alınır. Bu karar Seraskerliğe ve oradan “Dar-1 Şuray-1 Askeri” de tetkik ettirildikten sonra Babıali'ye gönderilir, bu makamca da padişahın tasdiki alındıktan sonra infaz edilirdi. Bu rütbeden

ast olanların, mücazat-ı te'dibiye çerçevesi içindeki suçlara ait Divanıharp kararı Seraskerliğe gönderilir, oradan "Dar-ı Şuray-ı Askeri" de tetkik ettirildikten sonra infazına Serasker tarafından emir verilirdi.

Mücazat-ı terhibiyeyi gerektiren Divanıharb hükümleri Divanıharbin mensup bulunduğu ordu veya müstakil tümen meclisine havale edilir, meclisce tetkik edilerek hükmün usulüne uygun olduğu görülürse ordu veya tümen komutanlığınca tasdik olunarak Seraskerliğe gönderilir; buradan havale edildiği "Dar-ı Şuray-ı Askeri"de de tetkikat yapıldıktan sonra uygun görülürse hüküm, Seraskerlikçe Babıali vasıtasıyla padişahın tasdik ve iradesi alınarak hüküm infaz edilirdi.

1879 tarihinde ordu ve tümen meclisleri lağvedilerek bunların adli görevleri, karargahların III üncü (Mehakim) şubesine ve "Dar-ı Şuray-ı Askeri" kaldırılarak bunun adli görevleri de, Harbiye Nezaretinde oluşturulan "Muhakemat Dairesi"ne verildi. Bu Daire; divanıharplerden verilen hükümleri tasdik, nakz, ta'dil veya kısmen tebdil yetkisine sahipti.